

MÁLOKDO JE TAK STATEČNÝ, JAKO BYL KOMENSKÝ

V zahraničí ho znají možná víc

Symbolicky, zároveň se začátkem školního roku byly zahájeny národní oslavy výročí Jana Amose Komenského, které potrvají více než dva roky. V roce 2022 uplyne 430 let od jeho narození, příští rok tomu bude 350 let, kdy zemřel. Opravdu je pro nás jeho odkaz stále živý, jak rádi tvrdíme? Nejen o tom jsme hovořili s MARKÉTOU PÁNKOVOU, ředitelkou Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského.

Jak jste se jako hlavní koordinátor se svým týmem na oslavy připravovala?

Na přípravě jsme pracovali zhruba dva roky. Termín zahájení 2. září nebyl náhodný. Chtěli jsme zdůraznit, že si J. A. Komenského vážíme a ctíme jako velkého Učitele národů, i když víme, že záběr jeho aktivit byl mnohem, mnohem širší. Jako všestranně talentovaný člověk je znám po celém světě. Oslavami chceme připomenout, že jeho myšlenky jsou dnes stále aktuální. S časem možná ještě víc.

Žijeme zahlceni všemi možnými IT technologiemi, nadnárodními společnostmi, které myslí za nás. Komenský už tenkrát zdůrazňoval, že člověk musí být moudrý a vzdělaný, aby si mohl vytvořit vlastní názor. Mám pocit, že jeho jméno leckdy až zneužíváme. Zaštitíme jím ledacos bez ohledu na kvalitu. Odkazem J. A. Komenského se zabývám celý svůj profesní život a hodně mne mrzí, že kdybych ho chtěla veřejnosti ukázat v celé jeho šíři, nebudou na to finanční prostředky. Přejí rozumným evropským projektům všechno nejlepší, ale vadí mi, že na podporu našich národních hodnot finanční dotace nejsou. Naopak si vážím současného vedení ministerstva školství, které nás při přípravě oslav podpořilo.

Jsem přesvědčená, že na připomínání významu takových osobností, jako byl T. G. Masaryk, V. Haavel, J. Hus, J. A. Komenský a další, by společnost šetřit neměla. Stojí na nich naše kultura a měli bychom na ně být patřičně hrdí. Na druhou stranu bychom však o nich měli mít větší povědomí, abychom dokázali vnímat jejich skutečné hodnoty.

Občas zaslechneme výtku, že v zahraničí si Komenského považují víc. Že ho víc znají. Je to pravda?

Bohužel. U nás se často spokojíme s povrchní informací. Například někteří japonští komeniologové se kvůli Komenskému

naučili dobře česky. Odkaz J. A. Komenského velmi rezonuje i v Jižní Koreji. Bývalý velvyslanec ČR mi předal velké množství komeňánů a různých dokladů o tom, jak se tam dílem Komenského zabývají, dokonce na jeho počest uspořádali konferenci. Jsme teď v poměrně častém jednání se zástupci českých center, od nichž se dovídáme, kde všude mají o život a dílo Komenského zájem. Například v USA ve státech Texas, Nebraska, Kalifornie, kde žijí potomci našich migrantů z konce 19. a začátku 20. století. Mohla bych jmenovat také další zahraniční instituce, například Deutsche Comenius-Gesellschaft, největší německou komeniologickou

JAN AMOS KOMENSKÝ
J. A. Comenius.

společnost nebo podobnou společnost v Maďarsku. Hlásí se k němu také Poláci, Slováci, Chorvatí, Rusové a jiní. Ale máte pravdu, zahraničí mnohdy Komenského ctí víc. I když všude nevědí, že byl Čech.

Pravdou je, že se název našeho území často měnil. České království bylo pod nadvládou habsburské monarchie, po 1. světové válce jsme se jmenovali Československá republika, za 2. světové války pak Protektorát Čechy a Morava, pak federativní republika atd. Cizinci často nevědí, kam Komenského zařadit. Když se píše o době Komenského, pak v 17. století byli vládcí císaři z dynastie Habsburků, ale měli zároveň titul král český. Tohle musíme v zahraničí zdůrazňovat, aby si uvědomili, že J. A. Komenský je Čech, že je náš. I když se k němu v té době vládnoucí dynastie chovala macešsky, protože jako nekatolík musel opustit české země a žít a pracovat na různých místech v Evropě. Zemřel v Nizozemí.

Právě proto, že genialita a šíře jeho díla je velká, muselo být obtížné vybrat, čím bude připomínán při oslavách.

Zjednodušeně řečeno: naším cílem je tzv. neformální vzdělávání všech, to znamená od dětských let až po seniory. Aby si cestu ke Komenskému mohl najít každý.

Náš tým tvoří lidé v čele komeniologických institucí, ať je to naše Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Muzeum Komenského v Uherském Brodě, Moravské zemské muzeum nebo Akademie věd ČR. Společně jsme se dohodli, že naším cílem je nabídnout veřejnosti tu nejvyšší kvalitu. Ve všech těchto státních institucích, protože za ně mohu mluvit, nabízíme nové expozice, výstavy, přednášky a konference. Všechno se zárukou skutečné hodnoty. Bývá zvykem, že když se objeví významné výročí, najednou se na ně soustředí nejrůznější organizace, bez ohledu na to, jestli mají pro své akce dostatečné odborné zázemí. Vzpomeňte si na výročí Karla IV., jak bylo všude „překarlováno“. Nechci nikoho předem podceňovat, ale za naše instituce mohu kvalitu

zaručit. V den narozenin Komenského, 28. března 2020, bude otevřena nová stálá expozice v Naardenu *Mundus Comenii*. V prosinci 2020 bude v Jízdárně Pražského hradu zahájena výstava *Comenius: Jan Amos Komenský a jeho doba*. V lednu 2020 bude v našem muzeu ve Valdštejnské ulici nainstalována interaktivní výstava *Komenský v komiksu*. Další nové expozice budou v Uherském Brodě, v Památníku Bible kralické v Kralci nad Oslavou, v Muzeu Komenského v Naardenu...

Došlo tady k něčemu, co nebývá tak časté. Byla výborná spolupráce mezi ministerstvem školství a ministerstvem kultury. Dokázali jsme se domluvit, aby výsledek oslav byl co nejlepší.

Zmiňovala jste se, že chcete uspořádat soutěž pro školy Komenský do třídy!

Rádi bychom, aby se J. A. Komenský vrátil do škol nejen ve způsobu vyučování, ale

také jaksí v zastoupení, na portrétu. Počítáme s tím, že nám děti budou posílat na webové stránky i na Facebook muzea fotografie dokumentující, jak děti umístí portrét Komenského do třídy. Je jedno, jestli bude mít nějaký svůj koutek, nebo bude jeho portrét na nástěnce. Už jenom tím, že obraz ve škole někam umístí, si ho připomenou. Učitelé jim o Komenském něco povědí nebo si o něm sami přečtou. Jde nám o to, aby to nebylo jenom, že se někdy narodil a zemřel a „něco napsal“. Naším přáním je, aby poznaly hodnotu jeho myšlenek obsažených v jeho nadčasovém díle. My potom fotografie a nápady žáků vyhodnotíme a nejlepší oceníme pozvánkou do muzea. Bude to jedna z dalších možností, jak víc spolupracovat se školami.

Od nového roku každá škola, která se do této akce zapojí, si bude moci z webových stránek stáhnout portrét Komenského s logem oslav, a to buď jako zdroj inspirace, nebo jej využít k dalším vhodným aktivitám v rámci výuky. Klasický portrét, který jsme pro oslavy vybrali, je nejstarší známý portrét, který anglický rytec Georg Glover vytvořil údajně podle předlohy Václava Hollara, také emigranta českého původu.

Soutěž bude mít na starosti naše Pedagogická knihovna J. A. Komenského. Je jediná v republice, ve své správě má unikátní sbírky, staré tisky vážící se k dětské literatuře, historické řady učebnic, alma-

nachů apod. Letos knihovna slaví sto let od svého vzniku.

Portrét, který by měli žáci vyvěsit ve třídě, musí být některý ze známých oficiálních portrétů, nebo si Komenského mohou děti nakreslit nebo namalovat samy?

Samořejmě mohou. Jednak lze využít zmíněný portrét od G. Glovera (najdou ho na webových stránkách) nebo si mohou nakreslit či namalovat portrét samy. Právě teď máme u nás v muzeu výstavu *Historické portréty J. A. Komenského a jeho současníků*. I zde se mohou inspirovat. V přízemí muzea je také řada portrétů, jak Komenského vidí děti. Jde o dětské výtvarné práce z různých soutěží. Koňečně každá škola si může udělat vlastní soutěž a nejlepší portrét Komenského si nakonec vystavit.

Kdy bude soutěž vyhlášena?

Dne 30. ledna 2020, v den vernisáže výstavy *Komenský v komiksu*. Ale kdyby se někdo rozhodl poslat nám fotografie dřív, může. Určitě se neztratí, pečlivě je založíme. Vyhodnocování bude probíhat každý měsíc od roku 2020. Ještě musím připomenout, že jsme zřídili Facebook a webové stránky oslav (www.comenius350.cz), které by nám měly pomoci se více propojit s veřejností. Budeme na ně umísťovat aktuální program oslav. Zřídíme zde i samostatnou rubriku *SOUTĚŽ Komenský do třídy*, v níž školy posleze najdou též vyhodnocení.

Myslím, že i tímto zajímavým způsobem můžeme Komenského přiblížit dětem. Mrzí mne, že někteří považují Komenského myšlenky za zastaralé. Vždyť ony stále žijí!

Mnozí učitelé se k němu stále hlásí, využívají jeho odkazy ke vzdělávání.

Jeden kanadský komeniolog nechal přeložit do francouzštiny *Nejnovější metodu jazyků (Methodus linguarum novissima)* od J. A. Komenského. Když knihu prezentoval, zdůraznil, že existuje řada úžasných nápadů, jak se nejlépe učit cizí jazyk. Ale stačilo by, kdybychom se řídili touto knihou. Jím popsaná výuka má určitá pravidla. Je to, jako když si sednete na kolo a jedete. Komenský měl promyšlený celý systém od základů, včetně didaktiky.

Jsem přesvědčená, že kdybychom některá díla Komenského převedli do současné češtiny, lépe bychom se k němu vraceli. Platí to i pro *Labyrint světa a ráj srdce*, v němž najdete kritiku různých příslušníků společnosti – od politiků, vědců, náboženství až po řemeslníky. Komenský společnosti skutečně rozuměl. Uvedu jeden příklad. Když jsme nastartovali v roce 2006 projekt *Pampaedia* čili *Vševýchova*, znamenalo to každý rok spolupráci s některým státem. Jeho součástí byla výstava o Komenském. Nakladatelství Waldpress postupně vydalo překlad *Labyrintu světa a ráje srdce* v příslušném jazyce – němcky, anglicky, bulharsky atd. V roce 2006 jsme byli v kontaktu s Francií. Jenže teh-

► dejší francouzské ministerstvo školství nedoporučilo *Labyrint světa* šířit do škol. Měli strach kvůli migrantům. Komenský v něm mimo jiné kritizoval církev a náboženství. Ale všechna! To se máme bát v 21. století Komenského kritiky? Říkáme tomu politická korektnost, ale ve skutečnosti se bojíme říkat pravdu, abychom se náhodou někoho nedotkli. Tady vidím velké nebezpečí. Ale nám přece musí jít o pravdu, o vzdělávání, o skutečné vědění a řešení daných problémů.

Můžete ono nebezpečí přiblížit?

Za prvé: Pokud vzdělávání nebude vzdělávání z pohledu Komenského a jeho didaktiky, budeme stále víc společností informovanou než vzdělanou. A to je špatně.

Za druhé: Jestli si někdo stále ještě myslí, že Komenský považoval školu za pouhou hru, tak se velice mylí. To jen někdo vytrhl z kontextu. Komenský kladl důraz na morálku a vedle toho hlavně na disciplínu a vzdělanost od základů. Chápal, že vzdělávání může mít formu hry, aby to nebylo jen memorování bez chápání podstaty věcí. Neznamená to, že si děti budou ve škole hrát. Ale ani to, že učitel bude sedět za katedrou a číst moudra. Vzdělávání je náročný proces, musí v něm však být motivace a inspirace pro žáky a studenty, aby chápali souvislosti věcí a probíhající procesy.

Za třetí: Pokud si nebudeme vážit učitelů, je to špatně. Pro Komenského byli učitelé nejvyšším bodem, k němuž mají všichni vzhlížet. Ministerstvo školství dělá v současné době pro učitele hodně. Snaží se, aby na společenském žebříčku stáli pedagogové co nejvýše. Aby tam nebyli jen bankéři nebo ti, co nejvíc vydělávají, ale vzdělaný učitel zapálený pro věc.

Za čtvrté: Pokud opravdu nebudeme hájit naše kulturní hodnoty, z nichž jsme vyšli, rozmělníme tím všeobecně dané evropské kulturní hodnoty. Právě k nim Komenský

patří. Hlásíme se k němu nejen my, ale také UNESCO, vědci z celého světa. Jestli tyto hodnoty včetně Komenského neuhájíme, moderní společnost zanikne a rozptýlí se. Potom nás mohou převálcovat silnější, agresivnější kultury a církve.

Všechna tato varování jsou aktuální. Neměli bychom je brát na lehkou váhu. Odkaz Komenského je živý nejen pro vzdělávání všech. Především učitelům by však jeho odkaz mohl pomoci s kvalitou výuky a chápání, jak je kreativita u žáků a studentů důležitá. Bez kreativity a získané moudrosti člověk ztrácí svou svobodu myšlenkovou. Abychom jenom neříkali, že je náš vzor, ale abychom se jeho myšlenkami také inspirovali.

Vím, že teď lidé málo čtou, ale kdyby si některé z jeho knih otevřeli, zjistili by, jak moc je jejich obsah dnes aktuální. Lidé se od jeho doby moc nezměnili. Stačí si otevřít jeho nejznámější filozofické dílo *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Při zahájení oslav v Národním muzeu 2. září jsem citovala z jeho díla o politických a morálce. Škoda, že Komenského dílo opravdu neznáme, mohli bychom se z jeho odkazu v mnohém poučit.

Mluvila jste o spolupráci se školami. Jaké zkušenosti máte s pokusným ověřováním vzdělávacích programů paměťových institucí, které koordinujete?

Tohle pokusné ověřování *Vzdělávací programy paměťových institucí do škol* běží už třetím školním rokem. Jde o to, že ministerstvo školství pošle krajům peníze, které pak kraje rozdělí, a pošlou peníze těm školám, které byly k ověřování vybrány (jedná se cca o 70 škol). Tyto peníze jsou určeny na návštěvy paměťových institucí – muzeí, galérií, památníků – které organizují kvalitní vzdělávací programy. Mezi nimi jsou například naše muzeum, Husitské muzeum v Táboře, Památník Lidice atd. Školy si mohou vybrat akce podle

svého zaměření. Z peněz pak mohou zaplatit nejen vstupné, ale také dopravu, při vzdálenějších cestách i nocleh. Kraje tak dostaly pro dané školy v každém školním roce zhruba 22 milionů korun.

Máme ze škol signály o tom, že se záměr MŠMT osvědčil. Rádi bychom, aby finance na vzdělávání v paměťových institucích mohly dostávat všechny školy. Spolu s ministerstvem školství děláme všechno pro to, aby se to podařilo a prosadilo se i do změny školského zákona. Ostatně jde o podporu neformálního vzdělávání, které vyzdvihoval už Komenský. Jestliže se vkládají finance do státních, krajských a regionálních muzeí, aby mohly realizovat kvalitní expozice navazující na obsah vzdělávání, proč to nevyužít? A učitelé i žáci navštěvují muzea rádi. Učitelé mají z čeho vybírat. Nemusí to být vzdělávací zájezdy napříč republikou. Stává se, že děti chtějí studovat historii, ale vůbec neznají svůj region. Přitom regionální dějiny by měly být základ, z něhož budou učitelé při výuce vycházet.

Také naše muzeum nabízí školám vzdělávací programy, z nichž si učitelé vybírají podle toho, co třída potřebuje posílit. Kromě dějin školství, které představujeme, u nás školy najdou například vzdělávací programy *Pojď sem, dítě, Za tajemstvím písma a papíru, Ve škole české královny Marie Terezie, Jsem Jehuda Bacon* a další. Nečekáme jen na výročí.

V říjnu 2019 připravujeme konferenci, kde chceme všem, kdo o to projeví zájem, představit výsledky zmíněného ověřování. Na jednu stranu chceme žáky přivést do paměťových institucí, na druhou chceme muzea vést k tomu, aby připravovala kvalitní vzdělávací programy. Tady je další důkaz toho, jak je spolupráce ministerstva školství a kultury důležitá. I když naše role koordinátora v tomto případě skončí, budeme si pořád hlídat kvalitu vzdělávacích programů pro školy ve státě.

Z myšlenek J. A. Komenského

Přestaňte, vy učenci, tolika různými spory a zápasy mást svět! Přestaňte, duchovní, tak rozmanitou maskou náboženství rozdělovat svět! Přestaňte, vládcové, tak nepřetržitými válkami hubit svět! Nepřestanete-li, není daleko ten, který dovede učinit bláznovství z moudrosti moudrých...

(Pannuthesuia)

Nejen dívky bohatých a vznešených sluší se do škol přijímati, nýbrž všechny stejné, urozené i neurozené, bohaté i chudé, chlapce i dívky, ve všech městech a městečkách, vesnicích i osadách, a to z toho důvodu, že ti, kdož se narodili, lidmi se narodili, s tím hlavním cílem, aby byli vzděláni pro všechno lidské.

(Velká didaktika)

Na soudních dvorech a na shromážděných ať není dovoleno, aby vládla lest a moc... Práva jsou pojátkem lidské společnosti, jestliže se jich užívá správně. Jsou-li jednou rozvrácena, nemůže lidská společnost zůstat nezvrácena.

(Panegersia)

Historie má být pamětí minulosti, zrcadlem budoucnosti, usměrňovatelkou přítomnosti.

(Pansophia)

Hřeší ti učitelé, kteří žákům jen čísti, říkati a zpaměti se učiti káží, bez vysvětlování jim věcí.

Jsou povinností těch, kdo lidi formují, aby je na důstojnost svou hleděti napřed učili.

(česká Didaktika)

Kdo nedbá, aby byl vyučován, toho budeš marně vyučovati, dokud u něho neprobudíš vřelý zájem o učení.

(Didaktika analytická)

Posláním naší didaktiky od začátku do konce bude hledat a nalézt způsob, jak by učitelé méně učili, ale žáci se více naučili, aby ve školách neměli místo křik, pocit ošklivosti a vědomí marné práce, ale aby tam vládl klid, potěšení a spolehlivý prospěch...

(moto Velké didaktiky)

Lidská přirozenost je svobodná, miluje činnost z vlastní vůle a děsí se nucení. Tak chce být vedena k tomu, k čemu směřuje, a nechce být vlečena, strkána, nebo nucena.

(Didaktika analytická)

villarejo / Shutterstock

jména děti nudilo chodit kolem dokumentů...

Už to neplatí. Dnešní muzea jsou moderní, interaktivní. Jejich pracovníci si jsou vědomi toho, že nestačí sbírky pouze vystavit. Že k nim musejí říci příběh, nějak dětem exponáty přiblížit. Věřte, že i výročí Komenského probudilo mezi institucemi velice pozitivní soutěživost. Každý chce ukázat to nejlepší. Jsem přesvědčená, že vznikly moderní paměťové instituce, které nemají s „dobou kamennou“ nic společného.

Aby muzea přilákala návštěvníky, musí mít nejen kvalitní expozice, ale také lektory, kteří dokážou žáky zaujmout.

To je další pozitivní informace, kterou vám mohu sdělit. Od minulého roku se podařilo zařadit do seznamu v katalogu prací pojem pracovník-edukátor v kultuře. To je člověk, který má na starosti vzdělávání v muzeích, galériích či na hradech a zámcích. Jsem ráda, že konečně někdo pochopil, že vzdělávat v paměťových institucích není legrace. Že to také znamená nemalé úsilí, znalosti, empatii, pedagogické schopnosti. Že takový člověk má právo na dobrý plat. Ujišťuji vás, že i pro malé žáčky máme připravený kvalitní program a také lektory. Těší nás, když muzeem zní dětské hlasy.

Vraťme se ještě k muzeím zapojeným do oslav J. A. Komenského. S jakým věkem žáků se v nich počítá?

V každém muzeu se budou moci učitelé domluvit na speciálním programu, jestli je pro mateřské, základní nebo střední školy. V našem muzeu máme například i semináře pro vysokoškolské studenty. Vždycky záleží na tom, na co se které muzeum zaměřuje. Když sem přijdou cizinci, kteří o nás nic nevědí, bývají mile překvapeni. Alespoň o tom svědčí zápisy v návštěvní knize.

Bude speciální program k výročí připravovat také Pedagogická knihovna Komenského?

Samozřejmě. Vytváříme tzv. trezorovou místnost, v níž chceme ukázat nejvzácnější tiskoviny. Už jsem se zmínila o tom, že Pedagogická knihovna Komenského dostala na starost spolupráci se školami v rámci zmíněné soutěže. Má také připravené vzdělávací programy pro školy. Překvapil mne velký zájem ze strany škol.

Je pravda, že zájem škol o spolupráci s místními knihovnami stoupá. Narůstá i počet školních knihoven.

Naše Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského má ve vlnku také koordinovat a metodicky řídit školní knihovny. Připravujeme pro ně speciální programy a semináře. Rádi bychom byli něčím jako garantem kvality školních knihoven. Máme se školními knihovnami hodně plánů. I tady je velká inspirace Komenským.

ních institucích. Mám radost, že jsme za ty tři roky dokázali udělat víc než naši předchůdci.

Výstava komiksů, kterou u vás chystáte k oslavám Komenského, by mohla děti přitáhnout. Je to dost netradiční přístup.

Nastartujeme ji 30. ledna 2020. V současné době už máme připravenou polovinu, jsme v roce 1650. Nestačí, že někdo krásně kreslí. Má-li jít o historii, musí být kresby i text také věcně správné. Což vždycky neplatí, jak jsem se často přesvědčila. U nás bude záruka, že si na výstavě prohlédnete krásné kresby Lukáše Fibricha doprovázené kvalitním textem Kláry Smolíkové. Program pro školy od mateřských po střední musí být dobře připravený a působivý. Abyste si, až budete odcházet z výstavy, uvědomili, že i když má člověk nemalé problémy, je schopný je překonat.

Komenský se snažil přispět k tomu, aby byla společnost lepší. Myslím, že je pro nás příkladem, že se při prvních nezdarech nemusíme nechat zlomit. A že člověk může jít vždycky dál.

Skutečně máte programy i pro mateřské školy?

Samozřejmě a musím říci, že jich k nám chodí hodně a odcházejí spokojené. Speciálně pro ně jsou připravené programy *Z babiččiny a mamínčiny aktovky* nebo *Za tajemstvím písma a papíru*. Kdybyste viděla, jak se jim líbí, že si mohou vyrobit papír. Nebo jak v knihovně objevují krásy starých publikací. V brožuře *Vzdělávací programy* vydané muzeem najdete celou naši nabídku edukačních programů. Nechtě si pedagogové vyberou, co potřebují.

Naše muzea obecně byla dlouho příliš kamenná, chyběl jim život. Ze-